

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2021.29.11>
УДК 2:322(477) "312"

Світлана Кагамлик

кандидат історичних наук, старший науковий співробітник,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ

ORCID: 0000-0003-4732-1410

Email: kagam@i.ua

ЦЕРКВА В УКРАЇНІ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ: РЕАКЦІЯ НА РОСІЙСЬКУ ВІЙСЬКОВУ АГРЕСІЮ

Анотація. Метою статті є спроба з'ясувати ставлення християнських конфесій в Україні до російсько-української війни на сході України як вияву їхньої релігійної і національної ідентичності.

Зовнішні ризики для сучасного українського суспільства вимагають глибокого наукового аналізу цієї проблематики, у тому числі й у сфері релігійних відносин. Військова та ідеологічна агресія Росії стала маркером соціальної ідентичності й цивілізаційного вибору християнських конфесій. Вона яскраво виявила позицію Української Православної Церкви Московського Патріархату як структурної частини Російської Православної Церкви і потужного інструменту реалізації політики й ідеології «русского мира» на теренах України. Фактично, УПЦ (МП) представляє інтереси РПЦ, позаяк дотримується її установок на те, щоб Україна перебувала в сфері російських геоконфесійних інтересів. Про це свідчить панування російської мови в богослужіннях, проповідях, навчальних закладах, видавничій сфері. УПЦ (МП) навіть формально до цього часу не засудила російську інтервенцію, не визнала Росію агресором. Навпаки, окремі священники відкрито пропагують російську агресію і закликають до порушення територіальної цілісності України. Храми УПЦ (МП) на Донбасі служать складами зброї для російських військ, а російські терористи відкрито прислужують Московському патріархату.

Ставлення УПЦ (КП) / ПЦУ, УГКЦ, та інших українських Церков до російської агресії визначає їх патріотичну проукраїнську позицію. Найбільш промовисто це характеризує інститут капеланства, який УПЦ (КП) / ПЦУ та УГКЦ, активно постачають своїми кадрами.

Ключові слова: російська агресія, Українська Православна Церква Київського Патріархату, Українська Православна Церква Московського Патріархату, Православна Церква України, Українська Греко-Католицька Церква.

Svitlana Kahamlyk

Candidate of Historical Sciences (PhD in History), Senior Researcher,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

THE CHURCH IN UKRAINE IN THE CONTEMPORARY THREATS: A REACTION TO RUSSIAN MILITARY AGGRESSION

Abstract. The aim of the article is to try to find out the attitude of Christian denominations in Ukraine to the Russian-Ukrainian war in eastern Ukraine as a manifestation of their religious and national identity.

External risks for modern Ukrainian society require in-depth scientific analysis of this issue, in particular in sphere of religious relations. Russia's military and ideological aggression has become a marker of the social identity and civilizational choice of Christian denominations. It clearly revealed the position of the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate as a structural part of the Russian Orthodox Church and a powerful tool for implementing the policy and ideology of the "Russian world" in Ukraine. Factually, the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate represents the interests of the Russian Orthodox Church as it adheres to its guidelines for Ukraine to be in the sphere of Russian geo-confessional interests. This is evidenced by the dominance of the Russian language in worship, sermons, educational institutions, publishing.

The Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate has not even formally condemned the Russian intervention so far, nor has it recognized Russia as an aggressor. On the contrary, some priests of the Church openly promote Russian aggression and call for the violation of Ukraine's territorial integrity. The temples of the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate in Donbas serve as weapons depots for Russian troops, and Russian terrorists openly serve the Moscow Patriarchate.

The attitude of the Ukrainian Orthodox Church of the Kyiv Patriarchate / Orthodox Church of Ukraine, Ukrainian Greek-Catholic Church and other Ukrainian Churches to Russian aggression determines their patriotic pro-Ukrainian position. This is most eloquently characterized by the institute of chaplaincy, which this Churches actively supply with their staff.

Keywords: *Russian aggression, Ukrainian Orthodox Church of the Kyiv Patriarchate, Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate, Orthodox Church of Ukraine, Ukrainian Greek-Catholic Church.*

Постановка проблеми. Військова та ідеологічна агресія Росії стала маркером соціальної ідентичності й цивілізаційного вибору християнських конфесій в Україні. Як відзначають сучасні дослідники, «те, що відбувається нині в Україні, – це цивілізаційний розворот», коли відбувається «остаточний крах православної цивілізації як цілісності» [4, с. 170]. В цих умовах конфесійна належність стає «складовою соціально-політичних і ціннісних орієнтацій, конкуренції великих соціальних груп і виразником їхніх інтересів, формування національної або збереження імперської ідентичності... Особливої актуальності це питання набуло після російської агресії в Криму й на Донбасі та в умовах продовження цієї загрози» [16, с. 49]. Відповідно, зовнішні ризики для сучасного українського суспільства вимагають глибокого наукового аналізу цієї проблематики, у тому числі й у сфері релігійних відносин.

Аналіз наукових публікацій. Релігійна складова українського сьогодення є предметом міждисциплінарних досліджень. До її розробки залучаються представники різних наукових галузей – історики, філософи, релігієзнавці, соціологи, політологи. Традиційно провід у цих питаннях належить науковцям Інституту релігієзнавства НАН України, серед яких А.Арістова, М. Бабій, В. Климов, А. Колодний, Л. Філіпович, В. Шевченко [1; 2; 10; 11; 23; 25]. У їхньому доробку як персональні, так і колективні дослідження, у тому числі присвячені питанням державно-церковних відносин, релігійним конфліктам, толерантності та міжконфесійному діалогу. Особливої уваги заслуговують спецвипуски наукових щорічників «Релігійна свобода» (за результатами науково-практичної конференції 2010 р. – «Міжконфесійні відносини у їх сутності і виявах в Україні» та «Українське релігієзнавство» (у 2011 р. на його сторінках опубліковано монографію із циклу «Релігія – Світ – Україна», друга частина якої була безпосередньо присвячена міжконфесійним відносинам). У них аналізуються трансформації конфесійної ситуації як у всеукраїнському масштабі, так і в окремих регіонах країни.

Важливі питання міжконфесійних суперечностей і взаємодії етносу й релігії в умовах сучасних суспільно-політичних реалій України порушують також науковці й інших установ. Так, природа міжцерковних конфліктів у православ'ї України становить пріоритетний інтерес для С. Здіюрука [6]. Динаміку конфесійних процесів у сучасній Україні, їх інституційні та ідентифікаційні аспекти відслідковує В. Войналович [4]. Політичну складову конфліктизації міжконфесійних відносин в українському суспільстві аналізує М. Обушний [14], а їх сутність в історичному досвіді української спільноти – С. Кагамлик [9].

Мета статті. Попри значні теоретичні напрацювання сучасних дослідників існує потреба з'ясувати ставлення християнських конфесій в Україні до російсько-української війни на сході України як вияву їхньої релігійної і національної ідентичності.

Виклад основного матеріалу. Поведінка релігійної організації Українська Православна Церква у складі Московського патріархату (УПЦ (МП)), яка позиціонує себе як Українська Православна Церква (формально, лише фактом за розміщення її на території України), характеризується такими чинниками:

Фактично, УПЦ (МП) представляє інтереси Російської Православної Церкви (РПЦ), позаяк дотримується її установок на те, щоб Україна перебувала в сфері російських геоконфесійних інтересів. Про це свідчить панування російської мови в богослужіннях, проповідях, навчальних закладах, видавничій сфері УПЦ (МП). Діяльність Церкви не відповідає інтересам Української держави, а навпаки. В український релігійний та інформаційний простір активно насаджується теорія «руського мира», ідея необхідності відродження «святої Русі» під прикриттям єдності православної віри. Тому УПЦ (МП) доцільніше назвати, як вважає А. Колодний, «Православною Церквою України Московського Патріархату, а може й так, як її назвав нещодавно Президент РФ В. Путін – «Російською Православною Церквою в Україні», фінансуючи з державної казни побудову храмів цієї Церкви в ряді міст України» [11, с. 82]. Саме тому УПЦ (МП) протриває реальній автокефалії українського православ'я і не визнає новостворену структуру – Православну Церкву України (ПЦУ) – канонічною, перешкоджаючи її розвитку різними способами. З цих самих мотивів організовано в УПЦ (МП) бойкот візиту патріарха Варфоломія [21]. Водночас вона не сприймає ні Українську Греко-Католицьку Церкву (УГКЦ), ні Українську Католицьку Церкву (УКЦ), першу звинувачуючи у захопленні в Галичині храмів УПЦ (МП), а другу вважає «польським витвором» на українських землях [11, с. 86–87].

Як стверджують сучасні українські вчені, «проект «руського мира» суперечить національним інтересам України, орієнтований на підризу гуманітарної безпеки Української держави, поляризує українське суспільство, перешкоджає формуванню загальноукраїнської ідентичності, гальмує процеси європейської інтеграції» а тому, «природно, постає питання про спроможність на найвищому державному рівні здійснювати заходи, що покликані нейтралізувати експансію неоімперських світоглядних конструктів в українському суспільстві» [8].

Сучасні релігієзнавці звертають увагу на те, що УПЦ (МП) навіть формально «до цього часу не засудила російську інтервенцію, не визнала Росію агресором. Натомість, повторюючи слова Москов-

ського Патріарха, її духовенство продовжує повчати про якусь "братоубийственную", якусь "междоусобную брань на Украине", на ділі цим само тільки підтримуючи дії російських загарбників, діючи на користь ворогу, виступаючи проти України» [15, с. 137]. Як влучно зазначає В. Портников, «в той час, коли наш народ активно бореться із збожеволілою імперією за свою свободу», «перебування УПЦ у лоні Московського патріархату тепер може викликати тільки здивування» [18].

Варто зазначити, що позиція УПЦ (МП) щодо російської військової агресії певним чином еволюціонувала. Якщо на початку військового протистояння на Сході України її зверхники здебільшого зберігали мовчання, намагаючись уникнути публічних заяв, то з часом УПЦ (МП) виробила офіційну позицію. У загальних рисах вона зводиться до закликів про припинення вогню і підтримки своїх віруючих, що перебувають по обидва боки конфлікту. Водночас існують свідчення, що окремі священники УПЦ (МП) відкрито пропагують російську агресію і закликають до порушення територіальної цілісності України. Храми УПЦ (МП) на Донбасі служать складами зброї для російських військ [24], а російські терористи відкрито прислужують Московському патріархату [20]. Окремі релігійні громади із юрисдикції УПЦ (МП) не лише підтримали сепаратизм, але й надавали притулок російським військовим, «благословляли» їх на війну з Україною, розповсюджували сепаратистську літературу тощо [3, с. 111–112].

Чимало промовистих свідчень щодо позиції УПЦ (МП) стосовно російської військової агресії містить звернення (петиція) ПЦУ щодо передачі у її відання Києво-Печерської лаври, мотивуючи це тим, що «цілком справедливо, щоб духовну святиню використовувала православна конфесія яка визнана православним світом автокефальною православна церквою на території України» [19]. Аргументами на користь цього була ціла низка вчинених УПЦ (МП) дискредитаційних дій:

Апофеозом одіозності позиції УПЦ (МП) як Церкви проросійської орієнтації стало закріплення її офіційної позиції у «Конституції ДНР» 14 травня 2014 р., заява її предстоятеля, митрополита Київського і всієї України Онуфрія (Березовського) про недопустимість богослужінь українською мовою [12], а також показове сидіння керівників конфесії на момент вшанування імені Героїв України [13, с. 139–140]. Вищенаведене обґрунтовано засвідчує позицію УПЦ (МП) в умовах російської агресії як структурної частини РПЦ і потужного інструменту реалізації політики й ідеології «руського мира» на теренах України.

Ставлення УПЦ (КП) / ПЦУ та інших національних українських Церков до російської агресії промовисто характеризує інститут капеланства, який вони активно постачають своїми кадрами. Д. Вовк характеризує запровадження військового капеланства як появу у частинах, що проводять

антитерористичну операцію на Сході країни, штатних капеланів – представників різних церков і деномінацій [3, с. 109]. «Якщо церкви мають підготовлених священників і сприймають місію капеланства як соціальне служіння, а не спосіб посилення власного впливу, останнє може бути дуже корисним і, очевидно, є таким в умовах військового конфлікту, коли солдати і офіцери, які мають релігійні переконання, відчують особливу потребу долучитися до власної релігії, таїнств та спілкування зі священником та одновірцями» [3, с. 109].

Характеризуючи особливості духовного служіння військових капеланів України в умовах російської агресії, С. Здіорук зазначав, що такий досвід напрацьовано, зокрема, з УПЦ (КП), УГКЦ, УАПЦ. Але розв'язати поточні проблеми співпраці Воєнної організації України з українськими церквами можна лише з прийняттям Закону України «Про службу військових капеланів» та відповідних змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» [7, с. 144].

Водночас національно налаштовані українські Православні Церкви активно розвінчують теорію «руського мира» як агресивну та антиукраїнську. У відповідь на те, що УПЦ (МП) не дистанціювалася від РПЦ, яка підтримала політику російського уряду щодо України, УПЦ (КП)/ПЦУ та наближені до них структури, політичні і громадські організації патріотичного і націоналістичного спрямування, закликають до обмеження діяльності чи навіть ліквідації УПЦ (МП), відібрання її храмів і майна. Священик ПЦУ Сидор у цьому сенсі закликає єднатися навколо єдиного Київського престолу [21].

Позицію УГКЦ щодо «руського мира» промовисто ілюструють слова її предстоятеля Святослава Шевчука. Альтернативний шлях поширенню цієї ідеології, на його думку, – «будувати свій український світ, тобто розбудовувати суспільство, де панують українські цінності, українські візії, конструктивно змінювати пострадянські стереотипи і форми взаємодії між людьми і суспільними структурами» [23].

Конструктивно, проукраїнською можна також характеризувати позицію УКЦ в Україні щодо російської агресії. Це видно, зокрема, з Послання Конференції єпископів УКЦ з нагоди 30 річниці Незалежності України, де зазначено: «Відзначаючи 30 річницю Незалежності нашої Держави, не можемо не згадати про багатьох синів і доньок, які ціною свого життя далі стоять на її захисті. Не можемо не згадати про війну на Сході України. Схилиємо наші голови в пошані і молитві по відношенню до наших Захисників, просимо про життя вічне для усіх загиблих, про потіху для їхніх родин, та смиренно благаємо Бога про дар миру [22].

Прикметно, що в умовах російської агресії підтримку національній позиції більшості українських Церков задля їх консолідації надають лідери вселенського православ'я, закликаючи до цього й УПЦ (МП). Так, у промові з нагоди 30-ліття

незалежності України Вселенський Патріарх Варфоломій 24 серпня 2021 р. заявив, що готовий вислухати УПЦ (МП) та закликав її духовенство переглянути свою позицію [17].

Висновки. Отже, військова та ідеологічна агресія Росії стала маркером соціальної ідентичності й цивілізаційного вибору християнських конфесій. Вона яскраво виявила позицію УПЦ (МП) як структурної частини РПЦ і потужного інструменту реалізації політики й ідеології «русского мира» на теренах України. Фактично, УПЦ (МП) представляє інтереси РПЦ, позаяк дотримується її установок на те, щоб Україна перебувала в сфері російських геоконфесійних інтересів. УПЦ (МП) навіть формально до цього часу не засудила російську інтервенцію, не визнала Росію агресором. Навпаки, окремі священики УПЦ (МП) відкрито пропагують російську агресію і закликають до порушення територіальної цілісності України.

Водночас ставлення УПЦ (КП) / ПЦУ, УГКЦ та інших українських Церков до російської агресії визначає їх патріотичну проукраїнську позицію. Найбільш промовисто це характеризує інститут капеланства, який УПЦ (КП) / ПЦУ та УГКЦ активно постачають своїми кадрами.

1. Арістова А. Релігійні конфлікти: природа, вияви, шляхи врегулювання. К., 2007. 336 с.

2. Бабій М. Діалог у контексті міжконфесійних відносин: сутність і проблеми. *Екуменізм і проблеми міжконфесійних відносин в Україні*. К., 2001. С. 43–49.

3. Вовк Д. Релігійна свобода на тлі українсько-російської війни: деякі юридичні аспекти. *Релігійна свобода на перехресті епох, свобод і культур*. Науковий щорічник. 2016. №19. С. 106–113.

4. Войналович В. Динаміка конфесійних процесів у сучасній Україні: інституційні та ідентифікаційні аспекти. *Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій*. К., 2017. С. 169–228.

5. Войналович, В. Етноконфесійні детермінанти суспільної консолідації. *Етнополітичні чинники консолідації сучасного українського суспільства*. К., 2020. С. 149–225.

6. Здіорук С. Природа міжцерковних конфліктів у православ'ї України. *Релігійна свобода*. 2005. № 9. С. 106–112.

7. Здіорук С. Служба військових капеланів України в умовах Вітчизняної війни 2014–2016 років з Російською імперією. *Релігійна свобода на перехресті епох, свобод і культур*. Науковий щорічник. 2016. №19. С. 142–147.

8. Здіорук С., Яблонський В. Проект «русского мира» як механізм імперської агресії Росії проти України. *Наукові записки Інституту політичних та етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України*. 2014. Випуск 6 (74). С. 258–267.

9. Кагамлик С.Р. Міжконфесійне протистояння в сучасній Україні: форми вияву та шляхи протидії. *Українознавчий альманах*. 2020. Випуск 27. С. 94–99.

10. Климів В. Міжконфесійний діалог як складова культурно-цивілізаційних відносин. *Українське релігієзнавство*. 2009. №50. С. 269–279.

11. Колодний А. Міжконфесійні та міжцерковні протистояння в незалежній Україні. *Релігійна свобода на перехресті епох, свобод і культур*. 2005. № 9. С. 81–99.

12. Митрополит Онуфрій категорично виступив проти української мови в богослужінні (12 травня 2020). URL: <https://volynua.com/posts/mitropolit-mp-onufriy-vistupiv-kategorichno-proti-ukrainskoi-movi-v-bogosluzhinni>

13. Мороз В. Убити дракона: постколоніальні виклики для Православної Церкви в Україні. *Релігійна свобода на перехресті епох, свобод і культур*. Науковий щорічник. 2016. №19. С. 139–142.

14. Обушний М. Політична складова конфліктизації міжконфесійних відносин України. *Українознавчий альманах*. 2019. Випуск 25. С. 84–90.

15. Павленко П. Гібридна війна на церковному фронті (або «Єдина Помісна Православна Церква» як ферк УПЦ МП). *Релігійна свобода на перехресті епох, свобод і культур*. Науковий щорічник. 2016. №19. С. 134–139.

16. Паращевін, М. Релігійні складові основних ризиків функціонування та збереження українського суспільства. *Український соціум*. 2020. №3 (74). С. 44–61.

17. Патріарх Варфоломій закликав УПЦ МП переглянути свою позицію (24.08.2021). URL: https://risu.ua/patriarh-varfolomij-zaklikav-upc-mp-pereglyanuti-svoyu-poziciyu_n121227

18. Портников В. Обреченность митрополита Онуфрия. *NEWSru.ua: Новости Украины* (14 августа 2014 г.). URL: http://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/26683-obrechennost-mitropolita-onufriya.html

19. Припинити використання Києво-Печерської лаври Українською православною церквою Московського патріархату шляхом розірвання договору оренди та передати Києво-Печерську лавру у використання Православної Церкви України (ПЦУ). Електронна петиція №22/092966-еп. URL: <https://petition.president.gov.ua/petition/92966>

20. Російські терористи на службі в Московського патріархату (11 липня 2016). URL: <https://informnapalm.org/ua/rosijski-terorysty-na-sluzhbi-v-moskovskogo-patriarhatu/>

21. Сидор Іван, о. (2021). "Іде війна між українським православ'ям і російським мракобіссом" – ПЦУ про бойкот візиту Варфоломія (18 серпня 2021). URL: https://risu.ua/ide-vijna-mizh-ukrayinskim-pravoslavyam-i-rosijskim-mrakobissom---v-rucprkomentuvalibojkot-vizitu-varfolomiya_n121044

22. Схилиємо голову перед нашими Захисниками, – єпископи РКЦ до 30-річчя Незалежності України (23 серпня 2021). URL: https://risu.ua/shilyayemo-golovu-pered-nashimi-zahisnikami---yepiskopi-rkc-do-30-richchya-nezalezhnosti-ukrayini_n121194

23. Філіпович Л. Релігійна безпека в Україні та шляхи її подолання (11 квітня 2019). URL: https://risu.ua/religiyna-bezpeka-v-ukrajini-zagrozi-i-shlyahi-jih-podolannya_n97436

24. Храми УПЦ МП на Донбасі служили складами зброї для російських військ (4 липня 2016). URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2016-07-04/hramy-upts-mp-na-donbasse-slujili-skladami-orujija-dlya-rossijskih-voysk/5939>

25. Шевченко В. Актуалізація української релігійної духовності і міжконфесійні реалії сьогодення. *Релігійна свобода на перехресті епох, свобод і культур. Науковий щорічник*. 2007. №12. С. 42-45.

References

1. Aristova A. (2007). *Relihiini konflikty: pryroda, vyjavy, shliakhy vrehuliuvannia* [Religious conflicts: nature, manifestations, ways of settlement]. Kyiv. 336 p. (in Ukrainian).

2. Babii M. (2001). *Dialoh u konteksti mizhkonfesiinykh vidnosyn: sutnist i problemy* [Dialogue in the context of interfaith relations: essence and problems]. *Ekumenizm i problemy mizhkonfesiinykh vidnosyn v Ukraini*. Kyiv. P. 43–49. (in Ukrainian).

3. Vovk D. (2016). *Relihiina svoboda na tli ukrainsko-rosiiskoi viiny: deiaki yurydychni aspekty* [Religious freedom against the background of the Ukrainian-Russian war: some legal aspects]. *Relihiina svoboda na perekhrestii epokh, svobod i kultur. Naukovyi shchorichnyk*. №19. P. 106–113. (in Ukrainian).

4. Voinalovych V. (2017). *Dynamika konfesiinykh protsesiv u suchasni Ukraini: instytutsiini ta identyfikatsiini aspekty* [Dynamics of confessional processes in modern Ukraine: institutional and identification aspects] *Etnopolitychnyi kontekst sotsiokulturnykh transformatsii*. Kyiv. P. 169–228. (in Ukrainian).

5. Voinalovych V. (2020). *Etnokonfesiini determinanty suspilnoi konsolidatsii* [Ethno-confessional determinants of social consolidation]. *Etnopolitychni chynnyky konsolidatsii suchasnoho ukrainskoho suspilstva*. Kyiv. P. 149–225.

6. Zdioruk S. (2005). *Pryroda mizhtserkovnykh konfliktiv u pravoslavii Ukrainy* [The nature of inter-church conflicts in the Orthodoxy of Ukraine]. *Relihiina svoboda na perekhrestii epokh, svobod i kultur. Naukovyi shchorichnyk*. № 9. P. 106–112. (in Ukrainian).

7. Zdioruk S. (2016). *Sluzhba viiskovykh kapelaniv Ukrainy v umovakh Vitchyznianoï viiny 2014–2016 rokiv z Rosiiskoiu imperieiu* [Service of military chaplains of Ukraine in the conditions of the Patriotic War of 2014–2016 with the Russian Empire]. *Relihiina svoboda na perekhrestii epokh, svobod i kultur. Naukovyi shchorichnyk*. №19. P. 142–147. (in Ukrainian).

8. Zdioruk S., Yablonskyi V. (2014). *Proekt «ruskoho myra» yak mekhanizm imperskoi ahresii Rosii proty Ukrainy* [Project "Russian world" as a mechanism of imperial aggression of Russia against Ukraine] *Naukovi zapysky Instytutu politychnykh ta etnonatsionalnykh doslidzhen im. I.F. Kurasa NAN Ukrainy*. Kyiv. Issue 6 (74). P. 258–267. (in Ukrainian).

9. Kahamlyk S. (2020). *Mizhkonfesiine protystoiannia v suchasni Ukraini: formy vyjavy ta shliakhy protydii* [Interfaith confrontation in modern Ukraine: forms of manifestation and ways of counteraction]. *Ukrainoznavchyi almanakh*. Vypusk 27. P. 94–99. (in Ukrainian).

10. Klymov V. (2009). *Mizhkonfesiinyi dialoh yak skladova kulturno-tsyvilizatsiinykh vidnosyn* [Interfaith

dialogue as a component of cultural and civilizational relations]. *Ukrainske relihieznavstvo*. №50. P. 269–279. (in Ukrainian).

11. Kolodnyi A. (2005). *Mizhkonfesiini ta mizhtserkovni protystoiannia v nezalezhnii Ukraini* [Interfaith and inter-church confrontations in independent Ukraine. Religious freedom] *Relihiina svoboda na perekhrestii epokh, svobod i kultur. Naukovyi shchorichnyk*. № 9. P. 81–99. (in Ukrainian).

12. Mytropolyt Onufrii katehorychno vystupyv proty ukrainskoi movy v bohosluzhinni [Metropolitan Onufriy categorically opposed the Ukrainian language in worshi]. URL: <https://volynua.com/posts/mitropolit-mp-onufriy-vistupiv-kategorichno-proti-ukrainskoi-movi-v-bogosluzhinni> (in Ukrainian).

13. Moroz V. (2016). *Ubyty drakona: postkolonialni vykyky dlia Pravoslavnoi Tserkvy v Ukraini* [To kill a dragon: postcolonial challenges for the Orthodox Church in Ukraine]. *Relihiina svoboda na perekhrestii epokh, svobod i kultur. Naukovyi shchorichnyk*. №19. P. 139–142. (in Ukrainian).

14. Obushnyi, M. (2019). *Politychna skladova u konfliktyzatsii mizhkonfesiinykh vidnosyn v Ukraini* [Political component in the conflict of interfaith relations in Ukraine]. *Ukrainoznavchyi almanakh*. Vypusk 25. P. 84–90. (in Ukrainian).

15. Pavlenko P. (2016). *Hibrydna viina na tserkovnomu fronti (abo "Yedyna Pomisna Pravoslavna Tsepka» yak ferk UPTS MP* [Hybrid war on the church front (or "United Local Orthodox Chain" as a ferk of the UOC-MP] *Relihiina svoboda na perekhrestii epokh, svobod i kultur. Naukovyi shchorichnyk*. №19. Kyiv. P. 134–139. (in Ukrainian).

16. Parashchevin M.A. (2020). *Relihiuni skladovi osnovnykh ryzykiv funktsionuvannia ta zberezhenia ukrainskoho suspilstva* [Religious components of the main risks to the functioning and preservation of Ukrainian society]. *Ukrayinskyi sotsium*. №3 (74). P. 44–61. (in Ukrainian).

17. Patriarkh Varfolomii zaklykav UPTS MP perehliantuy svoiu pozytsiiu Patriarkh Bartholomew called on the UOC-MP to reconsider its position (24.08.2021). URL: https://risu.ua/patriarkh-varfolomij-zaklykav-upc-mp-pereglyanuti-svoyu-pozyciyu_n121227 (in Ukrainian).

18. Portnikov V. (2014). *Obrechennost mitropolita Onufriya* [Doom of Metropolitan Onufriy]. *NEWSru.ua: Novosti Ukrainy*. 14 avgusta 2014 g. URL: http://www.religion.in.ua/zmi/ukrainian_zmi/26683-obrechennost-mitropolita-onufriya.html (in Russian).

19. Prypynyty vykorystannia Kyievo-Pecherskoi lavry Ukrainskoiu pravoslavnoiu tserkvoiu Moskovskoho patriarkhatu shliakhom rozirvannia dohovoru orendy ta peredaty Kyievo-Pechersku lavru u vykorystannia Pravoslavniï Tserkvi Ukrainy (PTSU). *Elektronna petytsiia* [Stop the use of the Kiev-Pechersk Lavra by the Ukrainian Orthodox Church of the Moscow Patriarchate by terminating the lease agreement and transfer the Kiev-Pechersk Lavra to the Orthodox Church of Ukraine (PCU). Electronic petition]. URL:

<https://petition.president.gov.ua/petition/92966> (in Ukrainian).

20. *Rosijski terorysty na sluzhbi v Moskovskoho patriarkhatu* [Russian terrorists in the service of the Moscow Patriarchate] (11.07.2016). URL: <https://informnapalm.org/ua/rosijski-terorysty-na-sluzhbi-v-moskovskogo-patriarkhatu/> (in Ukrainian).

21. Sydor Ivan, o. (2021). *"Ide viina mizh ukrainskym pravoslaviam i rosiiskym mrakobissiam"*, – PTSU pro boikot vizytu Varfolomiia ["There is a war between Ukrainian Orthodoxy and Russian obscurantism", – PCU about boycott of Bartholomew's visit] (18.08.2021). URL: https://risu.ua/ide-vijna-mizh-ukrayinskim-pravoslaviam-i-rosiiskim-mrakobissiam---v-pcuprkomentuvalibojkot-vizitu-varfolomiya_n121044 (in Ukrainian).

22. Skhyliaiemo holovu pered nashymy Zakhysnykamy, – yepyskopy RKTS do 30-richchia Nezalezhnosti Ukrainy [We bow our heads before our Defenders, – bishops of the RCC to the 30th anniversary of Independence of Ukraine]. (23.08.2021). URL: <https://risu.ua/shilyayemo-golovu-pered-nashimi->

zahisnikami---yepiskopi-rkc-do-30-richchya-nezalezhnosti-ukrayini_n121194 (in Ukrainian).

23. Filipovych L. (2019). *Relihiina bezpeka v Ukraini ta shliakhy yii podolannia* [Religious security in Ukraine and ways to overcome it]. URL: https://risu.ua/religiyna-bezpeka-v-ukrajini-zagrozi-i-shlyahi-jih-podolannya_n97436 (in Ukrainian).

24. Khramy UPTS MP na Donbasi sluzhyly skladamy zbroi dlia rosiiskyykh viisk [The temples of the Ukrainian Orthodox Church in the Donbas served as weapons depots for Russian troops] (4.07.2016). URL: <https://apostrophe.ua/ua/article/society/2016-07-04/hramy-upts-mp-na-donbasse-slujili-skladami-orujija-dlya-rossiiskih-voysk/5939> (in Ukrainian).

25. Shevchenko V. (2007). Aktualizatsiia ukrainskoi relihiinoi dukhovnosti i mizhkonfesiini realii sohodennia [Actualization of Ukrainian religious spirituality and interfaith realities of today]. *Relihiina svoboda na perekhrestii epokh, svobod i kultur*. Naukovyi shchorichnyk. № 12. P. 42–45. (in Ukrainian)

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2021.29.12>

УДК: 94(430=161.2):(3+378)“195/199”

Катерина Кобченко

кандидат історичних наук, науковий співробітник,
Центр українознавства філософського факультету,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ORCID: 0000-0003-2767-7620

Email: katrusiak@ukr.net

ДІМ УКРАЇНСЬКОЇ НАУКИ В МЮНХЕНІ: СТОРІНКИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ПОВОЄННОЇ ЕМІГРАЦІЇ

Анотація. У статті розглянуто історію створення Дому української науки в Мюнхені – рамкового об'єднання трьох українських наукових інституцій: Українського Вільного Університету, Українського технічно-господарського інституту та європейського представництва Наукового товариства імені Шевченка, починаючи від ідеї виникнення такого об'єднання на поч. 1960-х років до 1991 р., включно з коротким оглядом його діяльності. Це об'єднання, на чолі якого стояло Товариство сприяння українській науці, стало формою українсько-німецької співпраці в справі організації роботи українських наукових установ й надало останнім можливість продовжити діяльність: УВУ наукову та викладацьку, а УТГІ та НТШ – дослідницьку. Таке формальне об'єднання дозволило створити систему взаємодії та підтримки українських еміграційних осередків, а також – розподілу коштів, значна частина яких надавалася українським установам німецькою стороною, й відповідної звітності щодо їх використання. З іншого боку, Дім української науки, який постав у 1963 р., дозволив більш ефективну внутрішню та зовнішню взаємодію українських наукових осередків при збереженні автономії кожного з них, що своєю чергою уможливило продовження діяльності українських інституцій у Німеччині та забезпечило збереження наукової традиції української еміграції загалом. Дім української науки в Мюнхені став важливим культурно-інтелектуальним осередком зарубіжного українства та посередником у його контактах з німецькою та ширше – європейською культурою.

Ключові слова: Дім української науки, Товариство сприяння українській науці, освітньо-наукові установи, Український Вільний університет (УВУ), Український технічно-господарський інститут (УТГІ), Наукове товариство імені Шевченка (НТШ), еміграція, Холодна війна, Німеччина, Баварія, Мюнхен.